

Ramón ROMÁN ALCALÁ, *El enigma de la Academia de Platón. Escépticos contra dogmáticos en la Grecia clásica*, Córdoba: Berenice, 2007, 206 p.

L'herència platònica fou disputada des d'un inici i no va deixar de ser-ho perquè no hi havia instància capaç de resoldre el plet en un sentit o altre. Tenir-ho present és una bona manera d'encarar-se als estudis platònics, sobretot a la pretensió d'aquells que es presenten com a posseïdors del *verta-der* Plató. Una de les vicissituds més interessants en la primera recepció de Plató va ser aquella que es realitzà sobre el sentit adequat del seu ensenyament a l'interior mateix de l'Acadèmia, una de les herències platòniques. L'obra de Ramón Román Alcalá pretén aclarir d'alguna manera què va passar a l'Acadèmia perquè s'hi establís una mena d'escepticisme d'arrel socrático-platònica. La hipòtesi que defensa l'autor és que, en un context ferotge de lluita entre escoles i sobretot contra l'estoïcisme, Arcesilau va recuperar, sense deformar el pensament de Plató i amb finalitats didàctiques, tots els elements escèptics que pertanyien a la pròpia tradició socrático-platònica. El resultat va ser primar un dels rostres de Plató en detriment d'altres igualment possibles (Robin). D'aquesta aventura i de les seves conseqüències tracta el llibre de Ramón Román, que ja ens havia il·lustrat sobre l'escepticisme antic, de manera que en aquesta nova obra seva ens proporciona molt encertadament les semblances i les diferències, totes elles molt necessàriament matisades.

En *El escepticismo antiguo: posibilidad del conocimiento y búsqueda de la felicidad*, Ramón Román ja ens havia proporcionat de manera molt aclaridora la gènesi i la naturalesa del moviment escèptic. Partia en primer lloc d'una aproximació crítica a les fonts del pirronisme (Timó de Fliunt, Ciceró, Aulus Gel·li, Sext Empíric i Diògenes Laerci), tot valorant les aportacions documentals de cada una d'aquestes fonts. Seguia després, a manera de prolegomen, la formulació d'una hipòtesi per a una lectura escèptica de la filosofia grega i per a habilitar així la possibilitat de repassar uns antecedents prehel·lenístics de l'escepticisme. Establerta la hipòtesi, l'autor ens mostrava la successió d'aquests antecedents: Xenòfanes, Parmènides, Gòrgias, Demòcrit, Protàgoras i, finalment, Metrodor de Quios, Anaxarc i Nausífanos. Finalment, aquesta línia es consagrava amb la radicalització definitiva de la consciència escèptica grega en Pirró d'Elis.

Cal que recordem que, quan les filosofies hel·lenístiques van desplegar les seves pròpies batalles per tal de fer-se un lloc en el combat entre les escoles, les filosofies presocràtiques eren ja aleshores només unes restes ruïnoses (o mers fragments). D'aquestes darreres batalles només conservem fragments i restes ruïnoses. Cal, doncs, una finor especial en l'ús de les metodologies històriques i filològiques per a moure's en aquests camps.

En el seu darrer llibre, titulat molt suggerentment *El enigma de la Academia de Platón*, Ramón Román comença delimitant les diferències entre l'escepticisme acadèmic i l'escepticisme pirronià, desmarcant-se de la hipòtesi que feia confluïr totes dues tradicions dins l'Acadèmia mateixa. A partir d'aquest moment, establerta la singularitat i independència de Pirró, passa a resseguir els filòsofs acadèmics que es destacaren a partir d'aquest moment i a valorar-ne la filosofia des d'una perspectiva «escèptica».

L'escepticisme, més que no pas una doctrina, és un «fet problemàtic», una activitat que es desplega en una de les tradicions filosòfiques més potents.

L'escèptic ha de reconèixer les febleses del propi escepticisme, perquè, com dubtar sense posar en dubte el propi dubte? L'escepticisme es proposa com una purga radical, i seguint el símil mèdic, el purgant també s'evacua, tot i que cal que conservi la integritat d'allò que cal purificar. Dins del marc de la filosofia grega, tal com s'ha constituït aquesta des de l'hermenèutica posterior, dues tradicions se situen clarament en el corrent escèptic: l'acadèmica i la pirrònica. Pels contemporanis dels acadèmics només n'existia un, d'escepticisme, precisament el de l'Acadèmia. Ni Pirró ni Timó no es consideraren escèptics, i el seu enquadrament en el marc de l'escepticisme correspon a l'acadèmic Enesidem, que es va veure obligat a cercar el «fundador» de l'escepticisme tota vegada que l'Acadèmia havia pres una deriva que la sotmetia als dictats de l'escepticisme.

Per Pirró d'Elis la indiferència era una *teràpia*: va protagonitzar un canvi crucial perquè fou el primer que aconseguí que la capacitat escèptica resultés independent de qualsevol dogma filosòfic. La filosofia no es resolía en una teoria del coneixement sinó en una actitud vital davant les creences. La vida resulta ser l'exemple vital que és assumit pels deixebles com a contribució filosòfica principal: una vida sense creences que esdevé el paradigma escèptic en no professar cap tipus de norma o de conjunt de creences –merament un patró de comportament per a viure rectament. Viure sense creences porta raonablement a la felicitat. Resulta, doncs, una ètica i no pas una filosofia de la naturalesa o una ontologia. L'abandonament de l'actitud teòrica respecte de la naturalesa –car es considera que tota actitud dogmàtica és incompatible amb la felicitat– condueix a un home nou que trenca amb la realitat en viure sense creences i se situa en la indiferència. És possible, tanmateix, viure sense creences? Per l'autor, hi ha coses amb les quals no es pot ser indiferent, com ara la família o la pàtria. La indiferència absoluta ens portaria a actuar contra la nostra naturalesa de «ser entre els altres».

L'evolució de l'escola platònica cap a un cert escepticisme resultà de la conseqüència de transformar el dubte socràtic, que era emprat com a mètode d'aprenentatge, en un fi en si mateix. Què comportava això respecte d'aquells que *dogmatitzaven* Plató? Així, contra l'estoïcisme, l'acadèmic Arcesilau va defensar dialècticament l'escepticisme. La comprensió de la realitat defensada pels estoics a partir de la *phantasia katakeptiké* (que podem traduir per «representació completa indubtable») que pot obtenir el savi és contraposada a la necessària *epokhé* o suspensió del judici assertiu davant la incertesa de tot coneixement. De resultes d'això, el criteri d'acció esdevé merament allò *enlogon*, «raonable». Carnèades, insatisfet amb l'acomodatícia resolució pirrònica i amb la quasi certesa d'Arcesilau, vol fer de l'escepticisme una doctrina positiva, la qual cosa és inconsistent des de l'escepticisme radical d'un Sext Empíric, per exemple. Pragmatista absolut, Carnèades sosté que el criteri d'acció resulta ser allò probable, *pithanon*, allò que genera confiança, allò que sedueix més fortament. En aquesta deriva es pot veure com la *certesa* va substituint decididament la *veritat*. A aquests dos autors es dediquen dos apartats importants del llibre. El següent es dedica a repassar els «successors ambigus de l'Acadèmia», a saber, Clitòmac, Metrodor d'Estratònica, Filó de Larisa i Antíoc.

Ramón Román sembla que de vegades no vegi prou clara la platonicitat del rostre dibuixat pels acadèmics escèptics. És així, doncs, que de vegades dóna

la raó als seus antagonistes (quan, per exemple, en la p. 19, suposa en Plató una voluntat de «tancar» el sistema: «dialéctica finitista y cerrada»; cf. p. 34, «el pensamiento dogmático de Platón»). Tanmateix, com bé reporta citant Ciceró parlant de Plató, *cuius in libris nihil adfirmatur et in utramque partem multa disseruntur, de omnibus quaeritur, nihil certi dicitur* (Ac. I, 12, 46).

L'autor tendeix a fer més autènticament escèptica la tradició pirrònica que no pas la tradició acadèmica, i a considerar-la central en el conjunt de la filosofia grega. Fent això, sosté la seva excel·lent reconstrucció històrica sobre un judici de valor sobre l'idealisme especulatiu de Plató i d'Aristòtil, i no ens aclareix tampoc fins a quin punt i amb quina vigència la posició de Sext Empíric (que assimila l'escepticisme exclusivament al pirronisme) és dominant respecte de la d'Aulus Gelli (que indica que hi ha una posició comuna malgrat les diferències entre acadèmics i pirrònics).

Un dels mèrits del llibre és la preocupació per mostrar l'actualitat o la modernitat dels arguments debatuts (sense ser exhaustius, per exemple, a partir de la p. 124, trobem referències a l'actualitat en les p. 130, 136, 137, 140, 141, 142, 158). Un estudi d'aquesta mena el que demostra és que la consideració dels *altres* enriqueix els *nostres* horitzons (i que és un prejudici no considerar els avantpassats com a dignes de ser-nos altres).

Una altra de les conseqüències virtuoses de l'estudi aprofundit que des de fa anys ens està proporcionat Ramón Román sobre l'escepticisme clàssic és que de l'aclariment de l'escepticisme sorgeix també un aclariment del panorama filosòfic grec. És des d'aquesta perspectiva que cal entendre i atendre els resultats que ens presenta en el seu darrer llibre. La clau de la presentació és clara: el final de l'escepticisme acadèmic i la conversió de l'Acadèmia platònica a l'estoïcisme va ser el que va portar autors com Enesidem a cercar i instaurar una nova línia escèptica que pogués substituir l'escepticisme acadèmic platònic. Enesidem va reconèixer Pirró com l'iniciador d'un escepticisme radical que acabaria finalment en Sext Empíric. És després d'Enesidem que es podrà parlar de *pirrònics* com a sinònim d'*escèptics* (deixant *pirronians* per als deixebles i continuadors de Pirró).

En paraules de l'autor: «Es bastante plausible que el intento de recuperación del escepticismo que realiza Enesidemo fuese provocado por la actitud de Antíoco de anular el escepticismo académico. Ensidemo aprovechó esta posición cada vez más dogmática de la Academia para conectar el escepticismo con otro origen no académico. Se presentaba la ocasión de encontrar los precedentes filosóficos de la posición rigurosamente escéptica, y se encontraron en Pirrón, que encarnó mejor que cualquier otro —como dice Sexto— los principios de la escéptica» (p. 167-168). «Curiosamente, la Academia se abandonó, el escepticismo sobrevivió, pero el platonismo como consecuencia de esa transformación al estoicismo se debilitó, desapareció hasta su recuperación en el neoplatonismo, con las consecuencias ya conocidas» (p. 170).

Josep Monserrat Molas
(GR-HiP. Universitat de Barcelona)